

Dr. Kolozsvári József

Mit ünnepelhet a kolozsvári Református Kollégium 2007-ben?

Menjünk vissza az időben több mint 60 esztendő. A Református Kollégium 1941/42-es iskolai évről szóló évkönyve fedőlapján olvasható: „Az iskola fennállásának CCCLXXXV. évében szerkesztette: Gönczi László igazgató.”

Ha a fennállás 385 évét kivonjuk az Évkönyv kiadásának évéből, 1942-ből, akkor épp az 1557-es esztendő kapjuk. Ez az alapítási év derül ki az 1942/43. és 1943/44. esztendei évkönyvek fedőlapjainak feliratából is.

Mire alapozták az évkönyvek szerkesztői ezt az állításukat?

Török István, a Kollégium történelemtanára, *A kolozsvári Ev. Ref. Collegium története* I. kötetének bevezetőjében írja: „...a százoknak volt itt (Kolozsvárt) iskolájok, kik az ágostai evangelicus vallásra 1545 előtt áttértek. [...] *Ez az iskola lett a reformátusoké*, miután az ágostai evangelicus lakók a református hitre tértek.”

Szintén Török Istvántól idézek (fenti mű I. köt. 7–8. p.):

„Az 1557. febr. 7-ére Gyulafehérvárra összehívott országgyűlésen a rendek [...] kérték Izabella királynét, hogy a barátok kiűzése következtében megürült klastromokat engedje át a gimnáziumok vagy olyan iskolák számára, amelyekben az ifjúságot tudós és nyelvekben jártas férfiak a tudományok minden nemében, kegyesen és alaposan tanítsák. A királyné megengedte a barátok klastromának felhasználását két helyen. Egyiket Marosvásárhelyen, másikat Kolozsvárt. [...] Ugyanazon évben a tordai országgyűlésen egyik iskola helyül Kolozsvárt a dominicanusok zárdáját jelölik meg és ez iskola és tanítványai fenntartására 100 Ft évi segélyt szavaznak. E klastrom ma is megvan a Ferenc-rendiek temploma mellett a Klastrom-utczában. *Ez az első helye a kolozsvári reformátusok iskolájának.*”

Bíró Sándor, a jeles történész, a Kollégium történelemtanára az 1940/41. évi *Értesítő*ben a Kollégium történetét ismertette ezeket írja:

„Az ő (Dávid Ferenc) rektorsága alatt kapott az iskola új helyiséget, a Domonkos-rend üresen maradt óvári zárdáját, melyet 1557-ben a tordai országgyűlés rendelt tanítás céljaira. Itt a Ferenc-rendiek templomának közelében volt *lutheránus jellegű iskola csakhamar reformátussá lett*, követve a város nagy többségének vallási fejlődését. [...] Az iskola egyidejűleg elemi és középfokú volt, a két típus között nem lévén meg akkor az a határozott elválasztó vonal,

mint ma. Sajnos a sokat ígérő fejlődés az unitarizmus előretörése miatt hirtelen megtorpant, s így a református iskola 10 esztendei virágzás után unitárius iskolává alakult át.”

Még tovább megyünk visszafelé az időben. A Kollégium 1874/75. évi *Értesítőjében* Szabó Sámuel közli Fekete Mihálynak *A Kolozsvári Ev. Ref. Főtanoda története* című munkáját. Fekete Mihály alaposan tanulmányozta az 1545–1568 közötti időszak egyházi és tanügyi vonatkozásait. Ő a kolozsvári iskola első protestáns rektorának, Vízaknai Gergelynek a Kollégium könyvtárában meglévő latin nyelven megírt kódexéből kiindulva azt a következtetést vonja le, hogy „ez intézet reformálása 1545-ben kezdődvén, a magyar protestánsok körében alakult s mind e mai napig fennálló tanintézetek közül a két országban legelső s legrégebb a kolozsvári. Az, hogy végleges örökösei az unitárius atyafiak lettek, nem ment föl bennünket a kötelesség alól, hogy az átalakulás fázisain ne kísérijük történetét azon pontig, amelyen túl jelenlegi tulajdonosainak örökségévé vált”.

Fekete Mihály felsorolja az iskola rektorait, akik Vízaknai Gergely után következtek 1568-ig: Dávid Ferenc (1552–1557 között), Basilius Balázs István (1557–1563), Szikszai Fabricius Balázs (1564–1566) és Károlyi Péter (1566–1567), valamint lektorait, Molnár Gergelyt és Fodor Bálintot. Molnár Gergelyről írja Török István (*i. m.* I. k. 10. p. „Érdekes tudni, hogy Jakab Elek (Kolozsvár történetének írója) Molnár Gergelyt az unitárius írók közé sorolta, pedig már 1564-ben, az unitarizmus keletkezése előtt halt meg.”

Fekete Mihály szerint 1558 óta „a kolozsvári egyházat és iskolát úgy lehetett tekinteni, mint az 1564-ben országgyűlési törvény által is szentesített ev. reformált felekezetnek a Luther-féle tantól tényleg különvált tagját”. Szikszai Fabricius Balázsról írja Fekete Mihály (a Sárospataki Füzetek 1864. évi 4. számában „szállítmányára” hivatkozva), hogy „Dávid Ferenc a Servet és Blandrata tévtanának Szikszait is szerette volna megnyerni, de erélyesen ellenállt, s az igazságnak egy nagy polgári gyülekezet előtt fényes diadalt szerzett. 1566-ban [...] a Dávid-féle eretnekséget átkozva és az általa támasztott zavarokat megunva [...] Sárospatakra tért vissza”. Szikszai utódáról a rektori székben, Károlyi Péterről, Bod Péter *Magyar Athenasából* idéz Fekete Mihály: „mikor alattomban Blandrata és Dávid Fer. a sz-háromság ellen való tudományról tanácskoznak, e vette észre, kijelentette, és ellene támadott.” Mivel akkor a Dávid Ferenc által hirdetni kezdett unitárius tanokkal nem értett egyet, Károlyi Péter eltávozott Kolozsvárról, s elfoglalta a nagyváradai iskola rektori állását.

„Károlyi Péterrel végződik a kolozsvári iskola azon időszaka, melyben

először (1545-től 1558-ig) Luther, azután (1558-tól 1568-ig) Kálvin hívei tanítottak. Távozása után az unitáriusok hatalmasodnak el; de azért a reformátusok iskolája megmarad” – írja Török István idézett munkája 1. kötetének 11. oldalán.

Köztudott, hogy az erdélyi unitarizmus megalapítója Dávid Ferenc, aki pályafutása során katolikusból lutheránus, majd református, és végül unitárius lett, 1557–1559 között az erdélyi magyar lutheránusok püspöke, 1564–66 között *református püspök*, és *csak 1565 körül kezd foglalkozni Szentháromságtagadó eszméssel*, alapítja meg aztán az erdélyi unitárius egyházat, s válik 1568-ban ennek püspökévé. Valószínűleg ezért számítja az unitárius kollégium kezdeteit Gál Kelemen is attól az 1568. esztendőől, amelyben Kolozsvár lakosainak nagy része áttért az unitárius vallásra.

Ha az iskola rektorai a tárgyalt időszakban nem voltak unitáriusok, a Dávid Ferenc tanításait ellenezték, s az unitárius tanokat maga Dávid Ferenc is csak 1565-től kezdte hirdetni, joggal következtethetjük, hogy az iskolában 1557–1568 között nem taníthattak az unitárius hitelvek szerint.

Tehát ha nem is neveztetett Kollégiumnak, de református iskola létezett Kolozsvárt 1557–1568 között. Innen ered az alapítási évnek 1557-re helyezett hagyománya.

Ami az 1907. évben megrendezett kollégiumi jubileumi ünnepségeket illeti, való igaz, hogy eleink 1907 májusában a Református Kollégium fennállásának 300. és nem 350. évfordulóját ünnepelték meg, amiből az 1607–1608-beli megalapításra lehetne következtetni. Báthory Gábor fejedelem az 1608-ban Kolozsvárt tartott országgyűlés első törvénycíkje alapján ajándékozta a reformátusoknak Kolozsvárt az Óvárban összedőlt templomot, és 1610-ben a kolozsvári református iskolának és egyháznak a kolozsvári határról befolyó dézsmának felét, valamint a kolozsvári harmincadnak egész összegét, hogy ezek egyharmad része legyen a papoké, egyharmad része az iskola rektoráé, egyharmada pedig a tanuló ifjúságé.

Ha az 1557-es alapítású református iskolát csak „scholának” és nem kollégiumnak tekintjük, s különbséget teszünk református iskola és református kollégium között, akkor a Református Kollégium alapítási évét 1608 körülre kell tennünk. Valószínűleg így értékelte ezt 1907-ben a Kollégium vezetősége, amikor Apáczai Csere Jánosnak 1656. november 20-án elmondott beköszöntő beszéde 250 éves évfordulójának megünneplését összekötötte a Kollégium fennállásának jubileumával. Kettős ünnepet kívánván ülni, a kerek százas évfordulót választották. Ezt akkor így oldották meg. De Török István ez alkalommal elmondott beszédében is fenntartja az első református iskola alapítási éveként az 1557. esztendőt. Idézek a beszédből: „Az 1556. és 1557. évi

országos intézkedések, alapítványok jogosítanak fel arra, hogy iskolánk alapításának évül az 1557. évet állapítsuk meg.” Majd alább: „Az unitárius vallás elterjedése után szűkebb körre szorul, de nem enyészik el.”

Mit ünnepelhetünk tehát 2007 októberében? Kollégiumi hagyományaink szerint az első református iskola létesítésének és a református oktatás kezdetének 450., a református iskola Báthori Gábor fejedelem általi újralétesítésének és kollégiummá válásának 400., valamint Apáczainak a Farkas utcai egykori kollégiumi épületben tartott megnyitó beszéde elhangzásának 350. évfordulóját. Együtt és egyszerre mind a hármat.